

Потирање ћирилице

Проф. др Борисав Милошевић
Библиотека Кашегре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Текст који следи, настао је као резултат забринутог, свесног и рационалног промишљања о континуираном, планском и деценијском потирању и уништавању нашег писма. У тексту су изнешти тачни подаци поткрепљени историјском и савременом документацијом. Текст је настао као прилог искреном залагању оног дела нашег народа који увиђа проблем исписивања ћирилице у нашој земљи, са надом да ће се остатак народа, уз Божју помоћ, освесити, размислити и душом осеити којим писмом треба да пишемо. Уредништво се захваљује проф. Милошевићу на достављеном тексту.

Ћирилица је словенско писмо настало у Бугарској, у време владавине цара Симеона, крајем IX или почетком X века. Није познат творац ћирилице. У њеној основи је грчко уставно писмо, коме су придодата слова за словенске гласове. Због своје једноставности брзо је потиснула глаголицу, прво словенско писмо, пре свега у текстовима световне садржине. Ћирилица се из Бугарске ширила на друга подручја, укључујући и Србију. Срби су већ имали глаголицу у употреби, па су једно време оба писма била заступљена. Временом ћирилица стиче примат, мада глаголица још дуго није сасвим ишчезла.

Стварањем српске редакције старословенског језика и писмо добија особен лик. Сматра се да историја српске ћирилице почиње у другој половини XII века, појавом слова ЋЕВР. Дошло је и до других промена видљивих у најстаријим споменицима на народном и српкословенском језику. Током XIII века српске земље јачају економски, политички и културно, а тај успон прати и ширење писмености. Писменост, поред богослужбене, добија и световну намену. Српски владари и властелини оснивају своје канцеларије у којима њихови писари обављају преписку са другим владарским и властелинским кућама. Ствара се и брзописни тип ћирилице, намењен за текстове на народном језику. Народни језик и брзописна ћирилица користе се у текстовима правне садржине, уговорима и потврдама. Дубровачка државна канцеларија, у то време, има писара за српски језик и ћирилицу који обавља преписку са

суседним српским областима. И у другим центрима изван Србије постојали су зналци српског језика и ћирилице. У то време настају и значајна књижевна дела на српкословенском језику и ћирилици.

Падом српске државе ћирилица не губи одмах свој значај. Турски државници у преписци са околним земљама користе српски језик и ћирилицу. Ћирилица је једно време била дипломатско писмо на Балкану. Окупација је, ипак, постепено учинила своје. Нестају владарске и властелинске канцеларије, главна упоришта народног језика и ћирилице. Ћирилица остаје само у богослужбеној употреби. Манастири остају готово једина места српске писмености.

Такво стање остаје до велике промене. Крајем XVII века долази до аустријско – турског рата. Срби су ратовали на аустријској страни, надајући се ослобођењу. После повлачења аустријске војске морали су и они напустити своја огњишта. Због заслуга у рату цар им је дао одређене привилегије. Слобода вероисповести, језик и писмо биле су неке од њих. Но и поред тих царских гаранција у стварном животу било је другачије. Срби су често под притиском превођени у католицизам или унију. У страху од унијаћења Срби се окрећу једноверној Русији. Узимају руску редакцију старословенског језика, мислили су да ће се тако боље заштитити од католичке пропаганде и уједно бити ближе Русији. Аустријска власт, иако је нерадо гледала на српско приближавање Русији, није ништа предузела. Држави су требали добри војници. По ступању на престо цар Јозеф II желео је да спроведе просветне реформе, па и пи-

тање књижевних језика за народе у царству. Хтео је да школе ослободи утицаја црквених власти. За Србе, Хрвате и Словенце основао је посебну комисију која је требало да спроведе реформе. На челу комисије био је загребачки каноник Антун Мандић. Комисија је налагала Србима да за књижевни језик морају узети икавско-штокавски дијалекат славонских католика и писмо латиницу. Рускословенски и ћирилица могу остати само у цркви. То је изазвало велико узбуђење код Срба. Великим напором, знањем и храброшћу митрополита Мојсеја Путника и директора српских школа за Банат, Теодора Јанковића Миријевског, та намера је осујећена. Они су успели да убеду цара да ће ово изазвати велики револт код Срба и још веће окретање Русији. Срби су још увек били потребни царевини. Прихваћено је да у употреби остане славеносербски и ћирилица. Теодор Јанковић Миријевски је написао опсежну филолошку расправу на немачком језику о језичком стању код Срба. И за време мађарске револуције било је напада на српски језик и ћирилицу.

У Хрватској у другој половини деветнаестог века, иако су Срби званично имали право на службену употребу ћирилице у пракси су ствари знатно другачије стајале. Српска деца често нису ни имала прилике да науче ћирилицу. Хрвати су на све начине онемогућавали Србе да користе своје писмо. Тако је нпр. хрватски Сабор 1869. године донео одлуку да се у Срему, где су Срби у апсолутној већини користи латиница у службеној употреби.

Приликом окупације Босне и Херцеговине, од стране Аустроугарске, 1878. године, окупатор је Србима покушао наметнути латиницу. Отпор српског становништва, а посебно црквених кругова, натерао је окупаторске власти на опрез. Ипак су успели да муслиманском становништву дотадашњу арабицу замене латиницом. Сада је православно становништво са ћирилицом постало мањина у односу на оне који се служе латиницом. При том цео државни апарат користи латиницу. Чиновници су били из крајева где је службено писмо латиница. Срби су били у неравноправном положају, али су своје писмо чували колико су могли.

Када је почео Велики рат ћирилица је најпре забрањена у Хрватској. После тога ћирилица се забрањује и у Босни и Херцеговини. Тако је нпр. генерал Саркотић говорио да Срби користе ћирилицу као борбено средство и да је зато треба укинути. После окупације Црне Горе забрана ћирилице је и тамо ступила на снагу. У Србији окупаторске власти забрану ћирилице су доследно спроводиле. У својим *Белешкама из окупираној Београду* Лука Лазаревић сведочи да је књижевима било забрањено да ћириличне књиге држе у излогу. Били су забрањени ћирилични натписи за фирме као и називи улица на ћирилицу. У школама се такође учила латиница.

После слома Краљевине Југославије и проглашења НДХ-а, једна од првих мера против Срба била је забрана ћирилице. Ћирилицом штампане књиге

ИЗ ЖИВОТА ЦРКВЕ

У Словачкој – Величанствено дело Св. Владике Николаја „Охридски пролог“ представљено широм Словачке. Званичне презентације православних духовних књига у Словачкој нису уобичајена појава, али како је, уз Божју помоћ, на словачки језик коначно преведено дело Св. Владике Николаја „Охридски пролог“, намењено свим узрастима без обзира на вероисповест, одлучили смо се на овај подвиг у више градова Словачке. У сарадњи са организацијом *Res Artis* и залагањем Олге Седровичове прихватили смо се организације низа презентација уз пратеће наступе хора Школе црквеног појања Св. Јован Дамаскин из Новог Сада. Наша турнеја почела је 23. новембра 2018. Светом Литургијом у храму православног манастира Полагања ризе Пресвете Богородице у Комарном, јер је управо тај град битан за историју Срба у Словачкој. За време турске владавине на те просторе, у 17. веку, дошло је око 40 000 српских породица, па се у исто време ту налазило и седиште српског Патријарха Арсенија III (Чарнојевића). Истог дана очекивала нас је презентација књиге у Руском центру науке и културе у Братислави. У препуној сали најпре је отпеван тропар аутору „Охридског пролога“ после чега је представљен преводилац песама и званични редактор словачког издања, протојереј Петар Савчак, који је говорио о животу Св. Николаја Велимировића. Онда је говорио главни преводилац књиге, протојереј Петар Сорока, који је представио „Пролог“ и испричао детаље превођења овог дела. Преводилачки посао трајао је више од пет година (више о овоме у наредном броју *Православља*).

*протојереј Пешар Сорока
на српски превео јерођакон Ермолај*

ушашке власти су уништавале. Спаљен је огроман број књига. То се поновило и педесет година касније.

Занимљива је анкета коју је у *Српском књижевном гласнику* почетком 1914. године спровео Јован Скерлић. Он је српским и хрватским интелектуалцима поставио питање да ли је за српскохрватски језик прикладније екавско или ијекавско наречје. Скерлић је најављујући анкету рекао да би заједничко наречје допринело језичком уједињењу, а самим тим и политичком. Он сам се изјаснио за екавско наречје и успут је напоменуо да мисли да ће латиница постати заједничко писмо кад се Срби и Хрвати уједине. Анкети су се одазвали многи значајни српски и хрватски интелектуалци. Стојан Новаковић, Александар Белић, Тома Маретић и још неки су сматрали да питање наречја треба оставити времену и да не треба журити. Међутим, Милан Решетар, Милан Марјановић, Иво Војновић, Рикард Каталинић Јеретов и још неки учесници католичке провенијенције су сматрали да на путу уједињењу не стоји наречје већ писмо. По њима заједничко писмо треба да буде латиница. На ову расправу у анкети осврнуо се професор Милош Тривунац у свом раду *Ћирилица или латиница* објављеном у *Српском књижевном гласнику* 1931. године. Он сматра да питање писма и питање наречја нису исто. Рекао је да би Срби напуштањем ћирилице направили много већи уступак и да је ћирилица битан чинилац српског идентитета. Каже да Хрвати ионако нису изворни ијекавци па не би много ни жртвовали. Навео је речи Милана Марјановића да су Срби били у праву што су некада чували ћирилицу. Тада је била важна за националну самобитност. Сада опасности нема па могу слободну узети латиницу. Догађаји су га убрзо демантовали.

После уједињења и стварања Краљевине Срба Хрвата и Словенаца поново се поставља питање писма. У јавности су све гласнија мишљења да заједничко писмо треба да буде латиница. Многи су мишљења да је ћирилица препрека националном јединству.

Најгори период по ћирилицу дошао је после Другог светског рата. Комунистичке власти су званично држале ћирилицу и латиницу као равноправна писма за српскохрватски језик. Међутим латиница је преовладавала. У федералним институцијама, војсци, железници. У Хрватској Срби иако уче ћирилицу

цу готово да нису у прилици да се њом служе. У Босни и Херцеговини латиница је много заступљенија од ћирилице. Ни у Србији није много боље. Телевизија, поп култура, економија, знатни део штампе царство су латинице. Већина филмова домаће продукције у најавним и одјавним шпицама је латинична а страни филмови су титловани истим писмом. Што је најчудније латиница је запосела и културу. Значајне едиције из културе штампају се латиницом: *Сазвежђа, Књижевности и цивилизација, Књижевни погледи, XX век, Филозофска библиотека*. И многи часописи за културу штампају се латиницом: *Дело, Савременик, Трећи програм, Сцена, Књижевна критика, Поља*. Необичан је случај *Савременика*. Он је покренут 1955. године и до краја 1960. године је излазио ћирилицом, а од 1961. године латиницом. Нова редакција у свом уводнику најављује нову уређивачку политику, а ни једном речју не каже зашто ће часопис бити штампан латиницом.

Ствара се друштвена клима да је латиница престижније писмо као уосталом и све друго западног порекла. Људи окружени латиницом спонтано је прихватају. Није било реакције на овакво стање а многи свесни ситуације услед политичких прилика нису могли ништа да учине. После политичких промена у Србији крајем осамдесетих година положај ћирилице је побољшан. Међутим, после 2000. године она се поново гура у страну у многим сферама друштвеног живота. Довољно је погледати натписе фирми, рекламе, средства информисања, издаваштво. Заборавља се да је ћирилица наше писмо од 10. века, да смо на њему створили књижевност и културу, да је обележје наше нације. Ћирилица је писмо наше Цркве. Ту важну чињеницу превиђамо или не желимо да је видимо. Наши преци су је одлучно бранили у много тежим околностима. Агаци на њу нису никад престајали. У *Лешојису Машице српске*, октобар-новембар, 1930. године, професор историје и академик Никола Радојчић пише: „Непријатељи су се довијали како би погодили Србе у најосетљивија места, њихова осећања, и кад год су их тражили увек су на ћирилицу ударили.“ Или како је рекао Милош Тривунац: „У прогањању ћирилице има система.“

Основно је питање шта нама данас значи наш идентитет, наша култура, наше наслеђе и све оно што нас чини цивилизованим народом. Ту је одговор и за ћирилицу. ■■

СЛОВО ЉУБВЕ

Радио Архиепископије београдско-карловачке

107.3 MHz

Краљице Наталије 76, 11000 Београд

Телефони: 011 362 2530 и 066 888 3141

redakcija@slovoljubve.com www.slovoljubve.com